

HADİSLERDE KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA

Mehmet Emin ÇİFTÇİ*

ÖZ: Beytülmakdis, hem İslâm âleminin hem de Yahudi ve Hristiyan âlemlerinin kutsal mekânlarından biridir. Kutsal mekânlar, kutsiyetlerini dinî metinlerden alır. Müslümanlar için Kudüs'ü değerli kılan atıflar, İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve hadis metinlerinde mevcuttur. Kur'an'da bir defa ve Mescid-ü'l-Aksâ şeklinde zikredilen kutsal mescidin, hadislerde daha geniş yer bulduğu ve birçok bağlamda Resûlüllah'ın Mescid-i Aksâ'yı zikrettiği görülmüştür. Onlarca hadis metnini, muhtevasında işlenen konular bakımından dört ana başlık altında tasnif etmek mümkündür. Bunlar, Beytülmakdis'in imarı, İsrâ, ilk kible meselesi ve mescidin faziletleridir. Bu hadislerde Mescid için kullanılan isimlendirmeler de dikkat çekmekte, özellikle İsrâ hadisesinde Resûlüllah'ın gittiği mescidle ilgili tartışmalara bu lafızlar açıklık getirmektedir. Bu makalede, hadis metinleri, Kütüb-i Tis'a olarak adlandırılan dokuz temel hadis kitabı çerçevesinde ele alınacak, hadislerde yer aldığı şekliyle Mescid-i Aksâ işlenecektir. Metinlerde konuyla ilgili lafızlar incelenerek, özellikle İsrâ hadisesinde yürünen mescidin konumu ile ilgili güncel tartışmalar ve ilmi dayanakları kritik edilecektir.

ANAHTAR KELİMELER: Mescid-i Aksâ, İsrâ, Beytülmakdis, Hadis, Kible, Fazilet.

Al-Aqsa Mosque and Bayt Al-Maqdis in the Hadith Literature

ABSTRACT: Bayt al-Maqdis is one of the holy places of the Islamic, Jewish and Christian Worlds. Sacred places acquire their holiness from religious texts. The attributions that make Jerusalem valuable for Muslims are found in the two main sources of Islam; Quran and Hadith. It has been observed that al-Aqsa Mosque, mentioned explicitly once in the Quran has a wider place in the Prophetic Ahadith where it is mentioned in many contexts. It is possible to classify dozens of Ahadith on al-Aqsa Mosque in relation to four aspects; the construction of Bayt al-Maqdis, Night Journey (Isra), the first Qiblah and the virtues. The names used for the mosque in these Ahadith clarify the discussions about the mosque that was the Messenger of Allah's destination during the Night Journey. This article discusses the position of al-Aqsa Mosque in the hadith texts within the framework of the nine basic hadith collections (Kutub al-Tis'a). This will be done through an analysis of the names and words used, shedding light on current discussions about the location of al-Aqsa Mosque, particularly in relation to al-Isra and from a critical scholarly point of view.

KEYWORDS: Al-Aqsa Mosque, Isra, Hadith, Jerusalem, Qiblah, Virtues.

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Bilim Dalı, Şanlıurfa/ Türkiye, mhtemin71@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8710-3998.

GİRİŞ

Yeryüzünde bazı mekânların diğer yerlerden daha değerli olduğu, bu mekânlarda yapılan duaların kabul edildiği inancı birçok dinde vardır. Bu durum bu mekânları hem ibadet hem de inanç turizmi açısından daha önemli kılmaktadır. Kudüs de bu beldelerden biridir. Birçok inançta kutsal olduğuna inanılan bu mekân İslam inancında da mübarek kabul edilmektedir. Kudüs, Mescid-i Aksâ ve Beytülmakdis İslam'daki kutsiyetini dini metinlerden almaktadır. Dolayısıyla Kudüs'ün Müslümanların nezdindeki konumunun anlaşılması için dinin temel kaynakları olan Kur'an ve hadis metinlerine başvurmak gerekir. Bir beldenin kutsallığının ilan edilmesinde Kuran ve hadislerin tamamlayıcılığı/bağlayıcılığı dikkat çekmektedir. Örneğin Mekke'nin harem¹ olması hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadislerin beyanında yer almaktadır. Yüce Allah: "Biz Kâbe'yi insanlar için bir toplantı ve emniyet yeri yaptık." (el-Bakara, 2/125). "Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken (Mekke'yi) dokunulmaz ve güvenli bir yer yaptığımızı görmediler mi!" (el-Ankebût, 29/67) buyurmuştur. Mekke'nin fethi günü îrad ettiği hutbesinde Allah Resûlü de Allah'ın yerleri ve göğü yarattığı gün Mekke'yi harem kıldığını ve kıyamete kadar da böyle kalacağını ifade etmiştir (Buhârî, 1422a, s. 104; Müslim, tsza, s. 982). Bazı yerlerin kutsiyeti ise sadece Hz. Peygamber'in hadisleriyle sabit olmuştur. Örneğin Medine'nin harem olması konusunda Kur'an'da bir buyruk olmadığı halde Hz. Peygamber'in, "İbrâhim Mekke'yi harem kıldı ve ehli için dua etti. Ben de İbrâhim'in Mekke'yi harem kıldığı gibi Medine'yi harem kılıyorum..." (Müslim, tsza, s. 991) ve "Medîne'nin iki kara taşılığı arası haremdir" (Müslim, tsza, s. 991) buyurmasıyla Medine harem statüsüne yükselmiştir. Bu rivayetler Medine'nin mahremiyetinin Hz. Peygamber'in hadisleriyle sabit olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bir yerin kutsiyetinin tespiti ancak Kur'an-ı Kerim ve hadislerin birlikte değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır.

İslâm dininin mensupları tarafından ilk dönemden itibaren harem iki beldenin de dâhil olduğu kutsal kabul edilen üç mescid mevcuttur. Bunlardan Kâbe'nin mukaddes oluşu Kur'an-ı Kerim ile sabittir (el-Bakara, 2/125). Diğer ikisinin kutsiyeti ise Hz. Peygamber'in meşhur üç mescid hadisi başta olmak üzere çeşitli hadislerine dayanmaktadır. Resulullah'ın beldeleri harem/kutsal ilan etmesinin bağlayıcılığının kabul edildiği bu hadislerde, konumuz olan Mescid-i Aksâ'nın hangi yönlerinin yer aldığı, tartışmalar doğrultusunda bu hadislerin nasıl değerlendirileceği ve Mescid-i Aksâ'nın hadislerde işlenme biçimi ele alınacaktır. İlgili hadisler bütüncül bir incelemeye tabi tutulduğunda hadislerde Mescid-i Aksâ ile ilgili öne çıkan konuların dört başlık altında incelenebileceği görülür. Bunları Mescid-i Aksâ'nın imarı, İsra hadisesindeki yeri bakımından bulunduğu konum, Müslümanların ilk kıblesi olması ve faziletleri ile burada yapılan ibadetlerin üstünlüğü şeklinde sıralamak mümkündür.

Hadis metinlerinde çalışmanın konusu olan mescidin üç şekilde isimlendirildiği görülmektedir. Bunlar Mescid-i Aksâ, Beytülmakdis ve İlyâ'dır. Kudüs bölgesinin ismi olduğu bilinen ve ismin ait olduğu mekân konusunda herhangi bir ihtilaf bulunmayan İlyâ isminin, hadislerde kullanımı yaygın değildir. Beytülmakdis ise

Kudüs'te olduğu bilinen ve Hz. Süleyman tarafından inşa edildiğine inanılan mâbed için kullanılan bir isim olup bununla zaman zaman Kudüs şehrinin de kastedildiği bilinmektedir (Harman, 2002, s. 323). Mescid-i Aksâ ismi ise Kur'an-ı Kerim'de kullanılması hasebiyle önem kazanmakla beraber hadislerde de yaygın olarak tercih edilen isimdir. Uzak anlamına gelen “aksâ” tabirinin Araplar tarafından, Mekke'ye uzak olması nedeniyle Beytülmağdis mescidine verilen isim olduğu düşünülmektedir (Bozkurt, 2004, s. 268). Ancak “uzak mescid” şeklinde anlaşılan bu isimlendirmenin, Mekke'ye uzak diğer bazı mescidler için kullanılmış olması ihtilaflara neden olmuş, İsrâ hadisesi özelinde ayette ismi geçen mescid ile kastedilen mekân konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

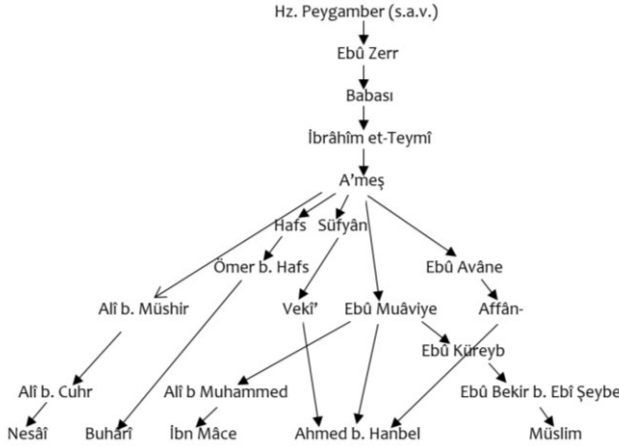
Bu çalışmada hadislerde Mescid-i Aksâ ile ilgili işlenen konular çerçevesinde bir tasnif yapılacaktır. Mescidin isimlendirmesi ile ilgili hadislerden elde edilebilecek bilgiler toplanarak İsrâ hadisesinde bahsi geçen mescidin konumu belirlenmeye çalışılacaktır. Öncelikle konuyla ilgili hadisler, Kütüb-i Tis'a adı verilen ve temel hadis kitabı kabul edilen dokuz eserden tahriç edilecektir. Daha sonra rivayetlerin değerlendirilmesi için âlimlerin rivayetler ile ilgili görüşlerine başvurulacaktır. Dolayısıyla çalışmamızın odak noktası Mescid-i Aksâ olacaktır. Beytülmağdis, Mescid-i Aksâ ve üç mescitler konularında bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin: “Üç Kutsal Mescide Dair Rivayetlerin Değeri (Zerkeşî'nin İ'lâmu's-Sâcid Adlı Kitabı Özelinde)(Yılmaz, 2019)” ve “Üç Mescid İle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi”(Alparslan, 2019) yüksek lisans tezleri ve “Sadece Üç Mescid İçin Yolculuğa Çıkınız” Erken Tarihli Bir Hadis Üzerine İnceleme,”(Kister, 2019), “Hz. Peygamber Döneminde Kudüs'te Mescid-i Aksa Var mıydı?”(Altun, 2017), “Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın Faziletine Dair Hadisler ve Yorumu”(Örenç, 2016) ve “Hadis Verilerine Göre Hz.Peygamber'in İlk Kiblesi: Bey-i Mağdis”(Ünal, 2001) gibi makale çalışmaları yapılmıştır. Ancak bunlar konunun birer yönünü ele almışlardır. Bu çalışmada ise Resûlullah'ın hadislerinde Mescid-i Aksâ'nın ne şekilde yer bulduğu, hangi bağlamlarda dile getirildiği tespit edilmeye çalışılacak, böylece hadislerde mescidin yer aldığı konulara göre bir sınıflandırma yapılacaktır. Bu şekilde Mescid-i Aksâ'yı, imarı, İsrâ hadisesindeki yeri bakımından bulunduğu konum, Müslümanların ilk kiblesi olması ve faziletleri ile burada yapılan ibadetlerin üstünlüğü gibi birçok yönden değerlendirme imkânımız da olacaktır.

1. MESCİD-İ AKSÂ'NIN İMARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Resûlullah'ın Mescid-i Aksâ ile ilgili hadislerinde geçen konulardan biri bu mescidin inşası ile ilgili rivayetlerdir. Mescid-i Aksâ'nın inşası hakkındaki hadisler incelediğinde, aynı lafızlarla nakledilen bir metnin birçok farklı tarikle rivayet edildiği görülmektedir. Bu konudaki rivayetleri, mescidin inşa edilmiş olduğu zaman ve inşa edenle ilgili olmak üzere iki başlık altında vermek mümkündür:

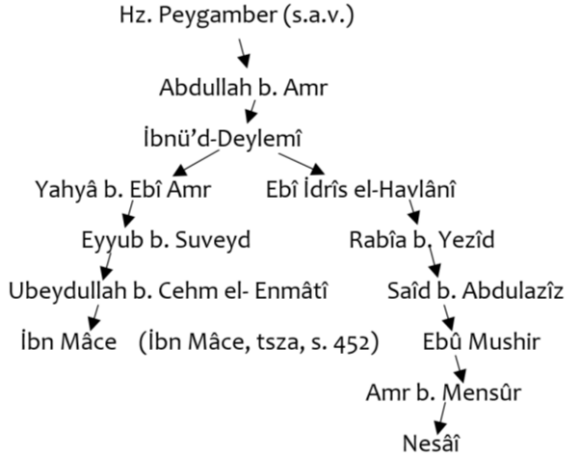
a. Mescid-i Aksâ'nın yapıldığı zaman ile ilgili rivayetler: Ebû Zerr (ö. 32/653) tarikiyle rivayet edilmiş olan hadise göre Hz. Peygamber'den yeryüzünde yapılmış olan ilk mescid sorulmuş o da önce Mescid-i Harâm'ın yapılmış olduğunu ondan 40 yıl sonra da Mescid-i Aksâ'nın imar edildiğini haber vermiştir (Buhârî, 1422a, s. 162;

Müslim, tszb, s. 370). İlk dönem kaynaklarında da bulunan bu hadisin birçok senedi bulunmakla beraber Kütüb-i Tis'a'da tespit ettiğimiz tarihleri şema olarak şöyle göstermek mümkündür:

Bu hadisi Kütüb-i Tis'a müelliflerinden Ahmed İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Nesâî tahric etmişlerdir. En sahih hadisleri tahric için eserlerini oluşturmuş olan Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) bu rivayeti almış olmaları rivayetin sıhhat şartlarını haiz olduğunu göstermektedir. Bu rivayetlerin metinlerinde lafız farkları olmakla beraber manalarının aynı olduğu söylenebilir. Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinde "yeryüzüne bina edilmiş ilk mescid" sorulmuş, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) tahric etmiş olduğu rivayette, râvilerden Muâviye, Mescid-i Aksâ'nın Beytülmağdis olduğu açıklamasını yapmıştır (Ahmed İbn Hanbel, 2001a, s. 334). İbn Mâce rivayetinde diğer rivayetlerden farklı olarak yapılmış olan ilk mescid sorulmuştur (İbn Mâce, tsza, s. 248). Nesâî de Buhârî'nin rivayet etmiş olduğu hadisin lafızıyla rivayet etmiştir (Nesâî, 1986a, s. 32). Hemen hemen bütün rivayetlerde "Mescid-i Aksâ" lafzı zikredilmişken Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) bir rivayetinde "Beytülmağdis" geçmiştir. İbn Hanbel'in başka bir rivayetinde ise râvi Muâviye'nin Mescid-i Aksâ'nın Beytülmağdis olduğu açıklaması yapılmıştır.

b. Mescid-i Aksâ'yı imar edenle ilgili rivayetler: Abdullâh b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684-85) tarihiyle rivayet edilmiş olan hadise göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Davut oğlu Süleyman (as), Beytülmağdis'i inşa edince Yüce Allah'tan üç şey istedi: Birincisi kendisine doğru ve isabetli hüküm verme kabiliyetinin verilmesiydi, bu kendisine verildi. İkincisi kendisine başka kimsenin sahip olamayacağı bir iktidarın verilmesiydi. Bu da kendisine verildi. Üçüncü olarak mescidin inşasını bitirdikten sonra, bu mescide sadece namaz kılma düşüncesi ile gelen bir kimseyi annesinden doğmuş gibi günahsız olarak oradan çıkarmasını Allah'tan niyaz etti" (İbn Mâce, tsza, s. 452; Nesâî, 1986a, s. 34). Bu hadisin tarihlerini şema olarak şöyle göstermek mümkündür:

Mescid-i Aksâ'nın imarı ile ilgili rivayetlerin değerlendirmesini şöyle yapmak mümkündür: Resûlullah'ın Mescid-i Aksâ'nın inşası ile ilgili hadisine göre yeryüzünde Kâbe'den sonra yapılan ikinci mescit Mescid-i Aksâ'dır (Buhârî, 1422a, s. 162). Bu rivayetin sahabe ravisi Ebû Zerr'dir (ö. 32/653). Ortak râvisi ise A'meş'tir. Buhârî (Buhârî, 1422a, s. 162), Müslim (Müslim, tszb, s. 370), İbn Mâce (İbn Mâce, tsza, s. 248) ve Nesâî'nin (Nesâî, 1986a, s. 32) tahriçlerinde Mescid-i Aksâ olarak geçmektedir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise ravi Muâviye, Mescid-i Aksâ'nın Beytülmakdis olduğunu açıklamıştır (Ahmed İbn Hanbel, 2001a, s. 334). Abdullah b. Amr'ın rivayetine göre Mescid-i Aksâ'yı imar edenin de Davut oğlu Süleyman (as), olduğu ifade edilmişti (İbn Mâce, tsza, s. 452). Bu rivayeti Nesâî (Nesâî, 1986a, s. 34) de tahriç etmiştir. Hadiste yer alan, Mescid-i Aksâ'nın yapımı ile Kâbe'nin yapımı arasındaki 40 yıl olduğu ifadesi konusunda alimler farklı görüş beyan etmişlerdir. Nitekim tarihî bilgilere göre, Kâbe'yi inşa eden Hz. İbrahim ve Mescid-i Aksâ'yı inşa ettiği düşünülen Hz. Süleyman arasında, kırk seneden fazla bir zaman vardır. Müellifler, hadiste yer alan ifade ile tarihî bilgileri bağdaştırmaya çalışmıştır. İbnü'l-Cevzî (ö. 656/1258) iki mescidin inşası arasındaki 40 yıl olduğu meselesini şöyle izah eder. Hz. İbrahim ile Hz. Süleyman'ın arası bin yıldan daha fazladır. Hz. Süleyman, önceden var olan bir temel üzerine mescidi bina etmiş olmalıdır. Mescid-i Aksâ'yı ilk yapan ise Adem'in çocuklarından birisidir. Aynı şekilde Hz. İbrahim de Kâbe'yi ilk bina eden değildir. Kâbe'yi ilk defa inşa eden Hz. Adem'dir. Beytülmakdis için de durum bundan ibarettir (İbn Hacer, 1379a, s. 408; Aynî, tsza, s. 262). Bu görüşün İbnü'l-Cevzî'ye mahsus olmadığı, Mescid-i Aksâ'yı ilk yapanın Adem, Nuh'un oğlu Sam veya bir evliyanın olduğu yönünde birçok iddia öne sürülmüştür (İbn Hacer, 1379a, s. 408; 1379a, s. 409; Aynî, sza, s. 262; tsza, s. 253; Kastallânî, 1323a, s. 359). İbn Kesîr ise Mescid-i Aksâ'yı yani Beytülmakdis'i ilk yapanın Yakûb (a.s.) olduğunu ifade etmiştir (İbn Kesir, 1986a, s. 298).

Bütün bu haberlerden anlaşılan Mescid-i Harâm'ın banisi Hz. İbrahim ile oğlu İsmail (a.s.) olduğudur. Hz. Süleyman (a.s.) ile bu peygamberler arasındaki müddet, kırklarla ifade edilemeyecek kadar uzundur. Bu nedenle Beytülmakdis'in

temelinin daha önceki peygamberlerden biri tarafından atılmış olduğu; beyti daha sonra Süleyman'ın (a.s.) bu temel üzerine bina etmiş olduğu görüşü öne çıkmıştır (Ahmed Naim Babanzade, 1982, s. 22).

2. İSRÂ HADİSESİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Mescid-i Aksâ, daha önce de belirtildiği üzere İslâm'dan önceki iki semavî din olan Hristiyanlık ve Musevîlik için kutsal bir mekândır. Kendisinden önce gelen dinleri inkâr etmeyen ve onların peygamberlerini de kutsal kabul ederek Resûlullah'ı elçiler zincirinin son halkası olarak gören İslâm dini mensupları için de haliyle önemli olmaktadır. Mescid-i Aksâ'nın doğrudan Müslümanlarla bağıni kuran ve Mescid-i Aksâ'yı Müslümanlar nezdinde önemli kılan spesifik hadise ise İsrâ hadisesidir.

Mi'rac gecesi meydana geldiğine inanılan Hz. Peygamber'in olağanüstü yolculuğunun İsrâ ile başladığı düşünülmektedir. İsrâ ve Mi'rac olayı, kaynaklarda birlikte zikredilmekle beraber konumuzun çerçevesi gereğince çalışmamızda İsrâ üzerinde durulacaktır. İsrâ, "sery" (geceleyin yürüme, gece yolculuğu yapma) kökünden türemiş bir kelime olup (Râgıb el-İsfahânî, 1412, s. 408) Resûlullah'ın bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa verilen addır. Bu hadisenin Habeşistan hicretlerinden sonra, Hz. Hatice ve Ebu Talib'in vefatlarını takip eden dönemde hicretten bir yıl önce meydana geldiği kaydedilmiştir. Bu hadise, Allah'ın kudretinin işaretlerini göstermek için kuluna (Hz. Peygamber) Mescid-i Harâm'dan çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya geceleyin bir seyahat yaptırması (İsrâ: 17/1) şeklinde cereyan etmiştir (Yavuz, 2005, ss. 132-135). İsrâ hadisesi esnasında Resûlullah'ın uğradığı mescidin Kudüs'teki Mescid-i Aksâ olarak kabul edilmesi, bu mescidin Müslümanlar için sembolik değerini arttırmıştır. Bunun yanı sıra faziletleri hakkındaki hadislerin de tesiriyle Mescid-i Aksâ mukaddes mekânlar arasında zikredilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de de aynı isimle anılan Mescid-i Aksâ'nın değeri ve kutsiyeti bir yana, tartışmalar genellikle Mescid-i Aksâ'nın coğrafi konumu etrafında gerçekleşmiştir. Konumuzun çerçevesi hadisler olmakla beraber ilgili ayetten müstağni bir yorum geliştirilmesi mümkün olmadığı için burada ayetin tefsirine de yer vermemiz gerekmektedir.

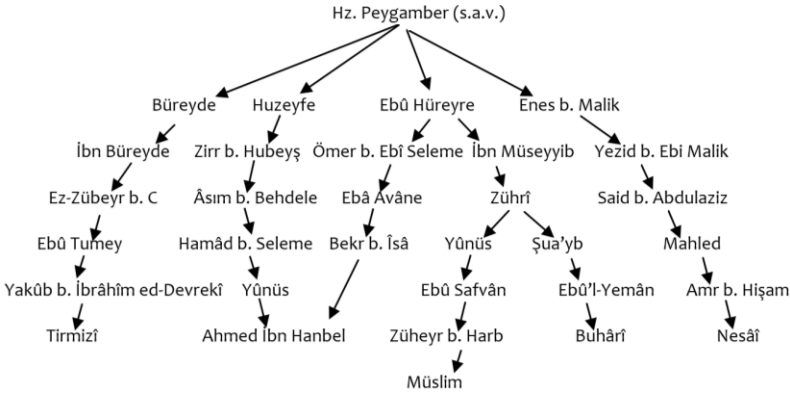
Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah: "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye, kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Harâm'dan, etrâfını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya (İsrâ -gece yürüyüşü- ile) götüren (Allah, her türlü noksanlıktan) münezzehdir. Şüphesiz ki Semî' (herşeyi işiten), Basîr (hakkıyla gören), ancak O'dur" (İsrâ, 17/1) buyurmuştur. Bu ayeti tefsir eden müfessirler Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürütülmesi konusunda şunları söylemişlerdir: Mukâtil b. Süleymân'a (ö. 150/767) göre Mescid-i Aksâ Kudüs'teki Beytülmakdis'dir (Mükâtil b. Süleymân, 1423, s. 499). Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) Mescid-i Aksâ'nın, Kudüs'teki kutsal mâbed olan Beytülmakdis olduğu yönünde İslam alimlerinin ittifak ettiklerini beyan etmiştir (Er-Râzî, 1420a, s. 292). Yine Kurtubî (ö. 671/1273), âyette gidilen mescid için "el-Aksâ" sıfatının kullanılmasının sebebi, "Mescid-i Harâm'a olan uzaklığı ve Mekke ehlinin tâzîm göstererek ziyaret ettikleri en uzak mescid olmasındandır" diyerek Mescid-i Aksâ

olarak anılan yerin Beytülmağdis olduğunu kabul etmiştir (Kurtubî, 1964a, s. 333). İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise tefsirinde Mescid-i Aksâ'nın Beytülmağdis olduğunu ve oranın diğer bir adının da İliyâ² olduğunu söylemiştir (İbn Kesîr, 1999, s. 5). Şevkânî (ö. 1250/1834) de bu görüştedir (Şevkânî, 1414, s. 245). Elmalılı (1878-1942) tefsirinde, İsrâ sûresinin ilk âyetinde geçen Mescid-i Aksâ ifadesi için "Mescid-i Aksâ Kudüs'teki Beytülmağdis'tir demiştir (Yazır, 1982, s. 3144).

Resûlüllah'tan bu konuda nakledilen rivayetlerden elde edilebilecek hususlar şöyledir:

1. Hz. Peygamber (s.a.v.) katır ile merkep arası Burâk denilen bir bineğe bindirilip Beytülmağdis'e götürülmüştür (Ahmed İbn Hanbel, 2001b, s. 356). Bu rivayette Beytülmağdis isminin kullanılmış olması önemlidir. Başka bir senedle gelen benzer bir rivayette de Miraç gecesi gidilen yerin Beytülmağdis olduğu söylenmektedir (Tirmizî, 1975a, s. 301).
2. Resûlüllah Beytülmağdis'te ayağını diğer peygamberlerin bastığı yere basmıştır (Ahmed İbn Hanbel, 2001c, s. 484).
3. Resûlüllah'ın Beytülmağdis'e gitmiş orada iki rekat namaz kılmıştır (Ahmed İbn Hanbel, 2001c, s. 485).
4. Buhârî ve Müslim rivayetlerinde Resûlüllah İliyâ'ya götürülmüştür (Buhârî, 1422b, s. 104; Müslim, tszc, s. 1594). Bu rivayette Beytülmağdis'in diğer ismi olan İliyâ zikredilmiştir.
5. Resûlüllah Beytülmağdis'e gitmiştir (Nesâî, 1986b, s. 121).

Bu rivayetlerin senedlerini şema olarak aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:

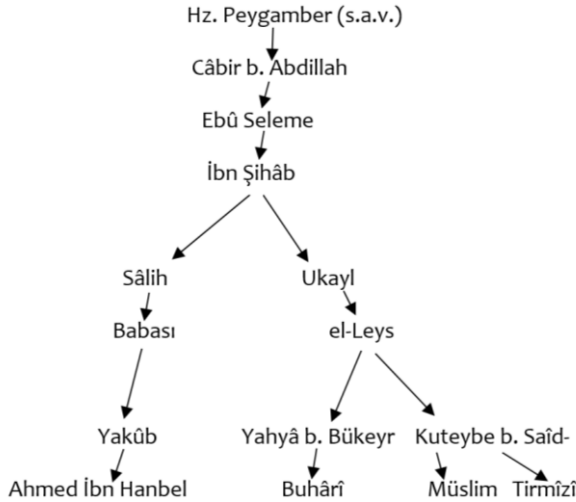

Ahmed İbn Hanbel, Tirmizî ve Nesâî rivayetlerinde Miraç gecesi gidilen yerin Beytülmağdis olduğu söylenmektedir. Buhârî ve Müslim rivayetlerinde Resûlüllah İliyâ'ya götürülmüştür. Bu rivayette Beytülmağdis'in diğer ismi olan İliyâ zikredilmiştir. Kur'an-ı kerim'de ise İsrâ'da gidilen yerin Mescid-i Aksâ olduğu ifade edilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi birçok alim Mescid-i Aksâ'nın Kudüs'teki Beytülmağdis olduğu kanaatindedir. Kur'an-ı Kerim'de Mescid-i Aksâ olarak kullanılan lafza muadil olarak hadislerde Beytülmağdis kullanılmıştır. Hadis metinlerinin büyük kısmının mana ile rivayet edilmiş oldukları kabul edildiği ve yukarıda zikrettiğimiz hadis metinleri üzerinde benzer bir tasarrufun gerçekleştiği

düşünüldüğünde ise Kuran’da zikredilen ve o dönemde malum ve meşhur olan Mescid-i Aksâ’nın Kudüs’te olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Mescid-i Aksâ’nın Kudüs’te olduğuna dair görüşü güçlendirmektedir. Ayrıca bu tariklerle rivayet edilmiş olan İsrâ’da gidilen yerin Beytülmakdis olduğuna dair hadis, her tabakadan en az dört ravi ile rivayet edilmiştir. Bu durum, rivayetin Hz. Peygamber’e olan aidiyetini güçlendirmektedir.

Hz. Peygamber’e, hadisenin sonrasında yaşadıklarını anlatınca iman etmemiş olan Kureyşliler bu durumu kabul etmemiş ve Hz. Peygamber’e gittiği yer konusunda sorular sormuş olmaları da Mescid-i Aksâ’nın Kudüs’te olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Bu konudaki rivayetler şöyledir:

Câbir b. Abdillâh rivayetine göre Resûlüllâh: “Kureyş beni yalanlayınca Yüce Allah Beytülmakdis’i bana görünür kıldı ben de bakarak onlara bilgi verdim” buyurmuştur (Ahmed İbn Hanbel, 2001a, s. 281). Cabir’in (ö. 78/697) bu rivayetini birkaç farklı tarikle Buhârî (ö. 256/870) de Sahîh’ine almıştır (Buhârî, 1422c, s. 5/52; 1422c, s. 6/83). Ayrıca Müslim (Müslim, tsza, s. 1/116) ve Tirmizi (ö. 279/892) (Tirmizî, 1975a, s. 301) de aynı lafızla bu hadisi tahrîç etmişlerdir. Bu rivayetlerin senedlerini şema olarak aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:

Bu konudaki hadisin tek sahâbî râvisi Câbir b. Abdillâh’dır. Ortak ravi İbn Şihâb’dır. el-Leys ise kısmî ortak râvi durumundadır. Bu rivayet sahihtir çünkü Buhârî ve Müslim’in ittifak ile almış oldukları hadisler (muttefakun aleyh) hadis usulünde en sahih mertebede değerlendirilmiştir (Hâkim, 1990, ss. 33-49).

Burada Beytülmakdis’in Kureyşliler tarafından iyi bilindiği anlaşılmaktadır. Çünkü Kureyş suresinde ifade edildiği gibi Kureyşliler ticaret için sık sık bu bölgelere yolculukta bulunmuşlar. Hz. Peygamber de Şâm bölgesine ticaret için yolculuk yapmıştır. Kureyş suresinde Yüce Allah: “Kureyş’in güvenliğini, onların kış ve yaz yolculuklarında güvenliğini sağlamak için (Allah lutuflarda bulundu). Onlar da kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin

rabbine kulluk etsinler.”(Kureyş, 106/1-4) Alimler bu surede bahsedilen yolculuğun yazın Şam’a kışın da Yemen’e yapıldığını ifade etmişlerdir (Taberî, 2000, s. 622; Er-Râzî, 1420b, s. 219; Kurtubî, 1964b, s. 204). Şam güzergâhı üzerinde bulunan Kudüs’ün Araplar tarafından bilinen bir mekân olduğu izahtan varestedir.

Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis ile aynı yer olduğuna delil olduğunu düşündüğümüz bir konu daha mevcuttur. Ale’l-ebvâb³ sistemine göre hadisleri tasnif etmiş olan muhaddisler, hadisleri ilgili olduğu bâb başlığı altına tasnif etmişlerdir. Bu durum onların konuyla ilgili görüşlerini ve kabullerini de yansıtmıştır. Beytülmağdis ve Mescid-i Aksâ konusundaki rivayetlerin tasnif edildikleri bâbları bu kapsamda incelememiz gerekir. Buhârî (ö. 256/870) “Mescid-ü Beyti’l-mağdis” adlı bâb başlığı altında, üç mescidden biri olan Mescidi Aksâ ile ilgili rivayeti tahriç etmiştir (Buhârî, 1422d, s. 61). Yine Nesâî (ö. 303/915) bu konudaki hadisi “Mescid-i Aksâ’nın fazileti ve orda namaz kılmak” bâb başlığı altında zikretmiştir (Nesâî, 1986a, s. 34). Bu örnekler de görüldüğü gibi Mescid-i Aksâ bâb başlığı altında Beytülmağdis rivayeti kaydedilmiş; Beytülmağdis bâb başlığı altında da Mescid-i Aksâ ile ilgili rivayetler alınmıştır. Bu durum da muhaddislerin Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis ile aynı yer olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Konuyla ilgili hadisleri şerh eden şarihlerin de her ikisinin aynı yer olduğu kanaatini taşıdıklarını görmekteyiz. Bunlardan İbn Hacer (ö. 852/1449), Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis olduğunu ifade etmiş ve Mekke’ye uzaklığından dolayı el-Aksâ olarak isimlendirilmiş olduğunu söylemiştir (İbn Hacer, 1379b, s. 460); Aynî (ö. 855/1451) de Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis olduğunu ifade etmiştir (Aynî, tszb, s. 19; Aynî, tszc, s. 21). Yine Kastallânî (ö. 923/1517) aynı görüşü ifade etmiş ve İliyâ’nın Beytülmağdis şehrinin ismi olduğunu söylemiştir (Kastallânî, 1323b, s. 344). Birçok alim Beytülmağdis’e Mescid-i Aksâ demenin sebebinin Mekke’ye uzak olduğundan dolayı olduğunu ifade etmişlerdir (Aynî, tsza, s. 253; Kastallânî, 1323a, s. 359; Aliyü’l-Kârî, 2002, s. 268).

İslâm tarihçileri de Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis olduğunu belirtmişlerdir. Bunlardan İbn İshâk (ö. 151/768), İsrâ olayında Hz. Peygamber’in Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya yani İliyâ’daki Beytülmağdis’e gittiğini ifade etmiştir (İbn İshâk, 1978, s. 295). İbn Hişâm da (ö. 218/833) aynı şekilde açıklamada bulunmuştur (İbn Hişâm, 1955, s. 32). Ebû Sa’d (ö. 407/1016) (Ebû Sa’d, 1424, s. 341), İbnu’l- Cevzî (ö. 597/1201) (İbnu’l- Cevzî, t.y., s. 73), İbn Kesir (İbn Kesir, 1986b, s. 162) ve Muhammed el-Ğazâlî (ö. 1416/1995) (Muhammed el-Ğazâlî, 1427, s. 139) gibi alimler de Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis olduğunu ifade etmişlerdir.

Buraya kadar vermiş olduğumuz rivayetler ve bu rivayetlere yapılmış olan şerh ve yorumlardan anlaşılan Mescid-i Aksâ ile Beytülmağdis’in aynı yer olduğudur. Yukarıda görüşlerine atıfta bulunduğumuz muhaddisler, müfessirler, şarihler ve tarihçiler Mescid-i Aksâ’nın Beytülmağdis olduğunu görüşlerini hadislere ve tarihi bilgilerine dayandırmışlardır. Ayrıca bu yerin farklı isimlerle zikredilmesine herhangi bir itirazın yapılmamış olması iki ismin aynı yer için kullanıldığının herkes tarafından bilindiğini gösteren bir başka husustur.

Mescid-i Aksâ'nın önemini açık bir şekilde ortaya koyan rivayetlerin, temel hadis kaynaklarında geçmesine rağmen, söz konusu rivayetlerin sıhhati ile ilgili bazı tartışmalar yapılmıştır ve yapılmaktadır (Özçelik, 2018, s. 249). Hal böyle olunca burada konuyla ilgili bazı farklı görüşleri de değerlendirmemizde fayda vardır. Bu görüşlerden biri Miraçta gidilen Mescid-i Aksâ'nın Beytülmakdis olmadığı ile ilgilidir. Azimli Mi'raç hadisesinde bahsi geçen mescidin Cî'râne mescidi olduğu görüşündedir (Azimli, 2015, s. 184). Bu iddia, Resûlüllah döneminde bilinen ve "uzak mescid" anlamında Mescid-i Aksâ olarak adlandırılan mescidin Cî'râne mescidi olduğu düşüncesi üzerine bina edilmiştir. Bu görüşün, Süleyman Ateş'in de işaret etmiş olduğu ilk tarih kaynaklarında geçen şu haberlere isnad edildiği anlaşılmaktadır. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in gitmiş olduğu Mescidin Kudüs'teki Mescid-i Aksâ olduğuna dair bir kanıt olmadığını ifade etmiş ve Mescid-i Aksâ'nın yeri hakkında iki kaynağa atıfta bulunmuştur. Bu kaynaklardan biri Vâkîdî'nin Mağâzîsi, diğeri de el-Ezrakî'nin (ö. 250/864) Aḥbâru'l-Mekke adlı eseridir. Vâkîdî'de (ö. 207/823) Hz. Peygamber'in, Mekke'nin fethinden sonra yapılan Huneyn savaşı sonunda (8/630) Cî'râne'ye gelip orada on üç gece kaldıktan sonra, karşı yakada bulunan Mescid-i Aksâ'da ihrâma girdiği ifade edilmiştir (Vâkîdî, 1989, s. 959). Hz. Peygamber'in burada ihrama girdiğine dair bilgi el-Ezrakî'nin (ö. 250/864) Aḥbâru'l-Mekke'sinde de geçmektedir (el-Ezrakî, t.y., s. 207). Süleyman Ateş "Vâkîdî ve Ezrakî'nin haberlerine göre Mescid-i Aksâ Cî'râne'deki mescittir şeklinde yorumlanabilir ama Müslümanların cumhuruna göre Mescid-i Aksâ Kudüs Mescidi veya Kudüs'ün kendisidir" şeklinde ifade etmiştir.⁴

İsrâ hadisesinde Hz. Peygamber'in yürüdüğü mescidin Cî'râne olduğu iddiasıyla ilgili başka deliller de öne sürülmüştür. Buna göre Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettikten sonra Müslümanların oraya ayrı bir önem vermemiş olmaları, söz konusu mescidin Kudüs'te olmadığı iddia edilmiştir (Azimli, 2015, s. 178). Ancak aynı durumun Cî'râne için de geçerli olduğu hatırlamak gerekir. Kaynaklarda Cî'râne'ye atfedilen önem sadece Resûlüllah'ın orada ihrama girmesiyle ve orada ganimet dağıtmasıyla ilişkilendirilmektedir. Cî'râne'de yapılan mescidin de burada Resûlüllah'ın ganimet dağıtması ve ihrama girmesi esnasında meydana gelen hadiseleri yâd etmek üzere inşa edilmiş olduğu kaydedilmiştir (Önkal, 1993, s. 25).

Miraçta gidilen Mescid-i Aksâ'nın Beytülmakdis olmadığı ile ilgili diğer bir iddia ise Buhârî'de yer alan üç mescid rivayetinin ravisi ile ilgilidir. Goldziher'in iddiasına göre rivayetin râvisi Karaza b. Haruş, Emevîler'in (661-750) ünlü Kûfe valisi Ziyad b. Ebîh'in (ö. 53/673) kölesidir. Onun Emevî halifesi Abdulmelik'in Kâbe'yi elinde tutan rakibi Abdullah b. Zübeyr ile mücadele ettiği sırada Şam bölgesi hacıları için Kâbe'nin yerine Mescid-i Aksâ'yı ikame ettiğini, haccı oraya aktardığı ve Emevî sempaticanı olan râvinin, halkı Mescid-i Aksâ'ya yönlendirmek için hadis rivayetine başvurmuş olduğu öne sürmüştür (Goldziher, 2019, ss. 59-60). Mehmet Azimli de aynı görüşü ifade etmiştir (Azimli, 2015, ss. 175-176). Mescid-i Aksâ tabirinin sadece üç mescid ile ilgili değil, imarı, kible olması ve İsrâ hadisesi ile ilgili rivayetlerde de geçtiğini, bu rivayetlerin çeşitli tarihlerle nakledildiğini ve bu metinlerdeki kullanımların yukarıdaki iddiaya uygun olmadığını belirtmek gerekir.

Bir diğer iddia Mescid-i Aksâ'nın semâda bir mescid olduğuna dairdir (Hamidullah, 2012, s. 129). Oysa böyle bir iddiayı temellendirebilmek için Mescid-i Aksâ'nın yeryüzünde olduğuna dair görüşlerin delillerle bertaraf edilmesi gerekir. Müşriklerin Hz. Peygamber'e gittiği yer konusunda sorular sormuş oldukları ve Hz. Peygamber'in de o yer hakkında onlara cevaplar vermiş olması oranın yeryüzünde bir mekân olduğunu gösterir. Kureyşlilerin aşına oldukları bir mescid olduğu göz önüne alındığında, bu sorgunun maksadının kendilerinin bilgileriyle Resûlullah'ın cevaplarını karşılaştırmak olduğu anlaşılmaktadır. Onların bu çeşit bir sorguyu, gökte olan bir mescid konusunda Resûlullah'a yönelmeleri makul değildir. Bununla beraber İsrâ'yı yaşamış olan Hz. Peygamber, bu soruları cevaplarken Kur'an'ın Mescid-i Aksâ olarak tanımlamış olduğu yer için, Beytülmakdis ifadesini kullanmıştır. Hz. Peygamber'e yeryüzünde ilk yapılmış olan mescid konusunda soru sorulduğunda da O (s.a.v.) yeryüzünde yapılmış olan ikinci mescidin Mescid-i Aksâ olduğunu söylemiştir (Buhârî, 1422a, s. 162). Bütün bu rivayetler Mescid-i Aksâ'nın yeryüzünde olduğunu göstermek için yeterlidir.

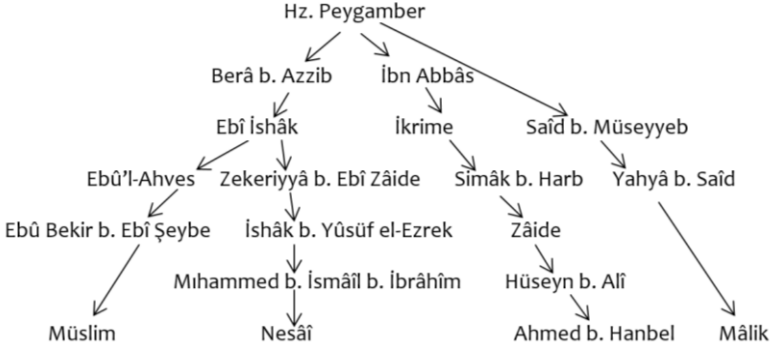
3. MESCİD-İ AKSÂ'NIN İLK KIBLE OLMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Resûlullah'tan kible ilgili nakledilen rivayetlerde tartışılan iki husus vardır. Bunlardan biri Resûlullah'ın Mekke döneminde namazı hangi mescide doğru kıldığı meselesi, diğeri ise Medine'de kiblenin tebdilinden önce ne kadar süreyle Müslümanların Mescid-i Aksâ'ya yöneldiği şeklindedir.

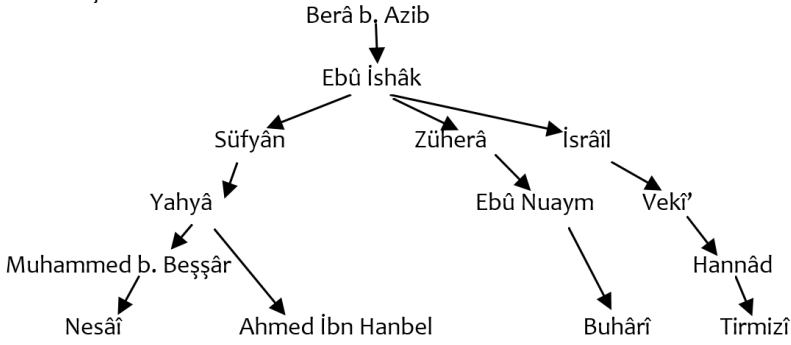
Mekke'de namaz ilk defa farz kılındığında, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kâbe'ye doğru mu Beytülmakdis'e doğru mu namaz kıldığı konusunda iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Birinci görüşe göre Mekke döneminde de namaz Beytülmakdis'e doğru kılınmıştır. İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen rivayetler bu yöndedir. İki tarikle gelen bu rivayetlere göre, Resûlullah, Mekke'de Beytülmakdis'e doğru namaz kılıyordu. Kâbe onunla Kudüs arasında kalıyordu. Hicretten sonra 16 ay Beytülmakdis'e doğru kılındı. Kiblenin değişimiyle Mekke'ye doğru namaz kılınmaya başlandı (Ahmed İbn Hanbel, 2001d, s. 136). Zührî de Hz. Peygamber Mekke'de Beytülmakdis'e doğru namaz kıldığı görüşündedir (Mamer B. Raşid, 1403, s. 11/338). İbn İshâk, "Resûlullah'ın Mekke'deki kiblesi Şam tarafı idi. Namazı Rûkn-i Yemani ile Rûkn-i Esvad arasında kılıyordu. Kâbe kendisi ile Şam arasında kalıyordu" demiştir. Hasan Basri ve başkaları da Hz. Peygamber'in Medine de kendi tercihi olarak Ehl-i Kitabın gönlünü kazanmak için Beytülmakdis'e doğru namazı kılması olabileceği görüşündedirler (Bâcî, 1332, s. 40). Er-Razi Mekke'de Kible'nin Kâbe olduğunu hicretten sonra Yahudilerin ülfetinin kazanılması için 16 ay Beytülmakdis'e doğru namaz kılınmış olduğu görüşündedir (Er-Râzî, 1420c, s. 89).

Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılmanın süresi ile ilgili rivayetlerde ise üç görüş söz konusudur:

1. Resûlullah Medine'de 16 ay boyunca Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılınmıştır. Bu doğrultudaki rivayet birkaç ayrı tarikle nakledilmiştir (Nesâî, 1986b, s. 243; Ahmed İbn Hanbel, 2001e, s. 117; Mâlik B. Enes, 1412a, s. 247). Hadisin tarikleri aşağıdaki şemada gösterilmiştir:

2. Resûlüllah'ın Medine'de Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kıldırıldığı süre 16 veya 17 aydır. Bu konuda da farklı tarihlerden birçok rivayet tahric edilmiştir (Ahmed İbn Hanbel, 2001f, s. 511; Buhârî, 1422d, s. 21; Buhârî, 1422c, s. 17; Buhârî, 1422c, s. 22; Buhârî, 1422e, s. 87; Tirmizî, 1975b, s. 169). Hadisin râvileri aşağıdaki şemada gösterilmiştir:

3. Ahmed b. Hanbel'in başka bir rivayetine göre Resûlüllah'ın Medine'de Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kıldırıldığı süre 17 aydır (Ahmed İbn Hanbel, 2001g, s. 429).

Bütün bu rivayetlerden anlaşılan Hz. Peygamber, namazları Mekke'de Kâbe'yi kendisi ile Beytülmakdis arasına alarak kılmıştır. Dolayısıyla Mekke'de kible Kâbe diyenlerin de Beytülmakdis diyenlerin de görüşlerinin doğru olduğu söylenebilir (Kastalânî, 1323c, s. 415). Hicretten sonra Medine'de de 16 veya 17 ay kadar Beytülmakdis'e doğru kılınmaya devam edilmiştir. Bakara 144 ayeti nazil olunca Kâbe'ye dönmüştür.

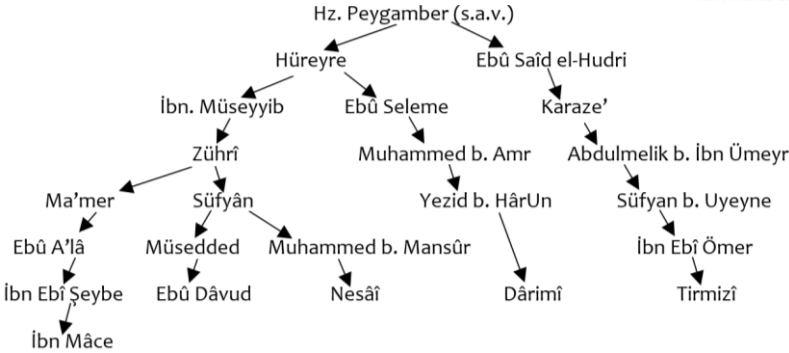
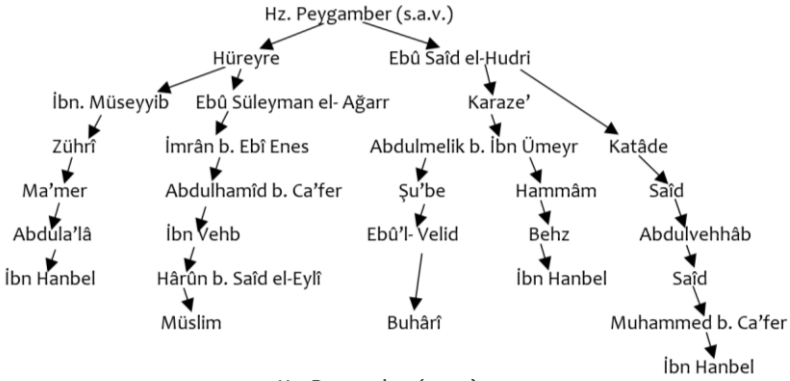
4. MESCİD-İ AKSÂ'NIN FAZİLETİ

4.1. Üç Mescid Rivayetleri ve Bu Mekânlarda Yapılan İbadetlerin Üstünlüğü

Hz. Peygamber (s.a.v.) meşhur üç mescid rivayetinde, ibadet amacıyla bazı mescidlere yolculuğun yapılabileceğini ifade etmiştir. Burada zikredilen yolculuğun ibadet maksatlı yolculuk olduğunu belirtmek gerekir. Buna göre bu mescidlere yolculuk yapmak ibadettir, bu mescidlerde yapılan ibadetler ise fazilet bakımından üstündür.

a. Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Şu üç mescidden başkasına yolculuk yapılmaz: Mescidu'l-Harâm, Mescidu'r-Rasûl ve Mescidi Beytûlmakdis/Mescid-i Aksâ.” Hadisin tarikleri ve metninde yer alan farklar aşağıda verilmiştir:

1. Ebî Saîd el-Hudrî rivayetinde üç mescid olarak Mescid-i İbrahim, Mescid-i Muhammed ve Beytûlmakdis geçmektedir (Ahmed İbn Hanbel, 2001h, s. 8). Ahmed b. Hanbel'in başka bir rivayetinde mescidler, Mescid-i Harâm, Mescid-i Beyti'l- Makdis olarak verilmiştir (Ahmed İbn Hanbel, 2001i, s. 14). Bu hadisi Buhârî (Buhârî, 1422f, s. 61) ve Müslim de (Müslim, tsza, s. 975) aynı lafızlarla rivayet etmişlerdir.
2. Ahmed b. Hanbel'in tahric etmiş olduğu Ebû Hüreyre rivayetine göre Hz. Peygamber: “Bu Mescid, Mesid-i Harâm ve Mescid-i Aksâ” demiştir (Ahmed İbn Hanbel, 2001j, s. 116).
3. Müslim'in tahric etmiş olduğu Ebû Hüreyre rivayetinde geçen üç mescid Mescid-i Kâbe, Mescidim ve Mescidi İliyâ'dır (Müslim, tsza, s. 1015).
4. Dârimî'nin tahric etmiş olduğu Ebû Hüreyre rivayetinde geçen üç mescid Mescid-i Kâbe, bu Mescid ve Mescid-i Aksâ'dır (Dârimî, 2000, s. 891). Bu lafızla Mâlik (Mâlik B. Enes, 1412b, s. 108), İbn Mâce (İbn Mâce, tszb, s. 452), Ebû Dâvud (Ebû Dâvud, tsz, s. 216), Tirmizî (Tirmizî, 1975b, s. 148) ve Nesâî (Nesâî, 1986a, s. 37) bu hadisi tahric etmişlerdir. Hadisin tarikleri çok olduğundan aşağıda iki ayrı şemada gösterilmiştir:

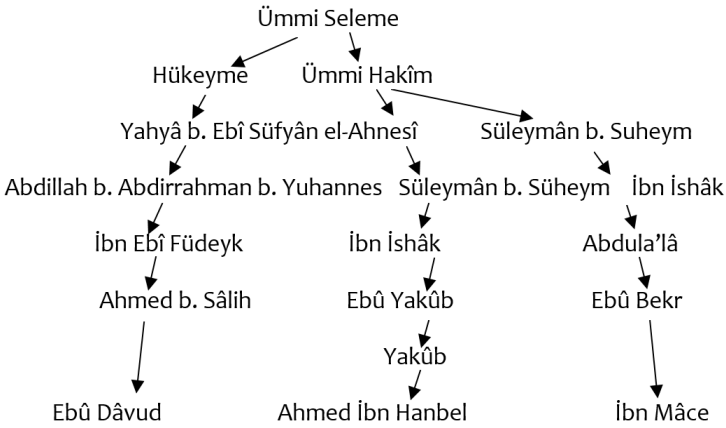

Bu konuda Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî tahricte bulunmuşlardır. Bu hadislerde Mescid-i Aksâ, faziletleri bakımından Haremeyn gibi görülmüş ve konumu açıkça ortaya koymuştur (Özçelik, 2018, s. 246).

b. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir adamın kendi evinde kıldığı namaza bir namaz sevabı verilir. Oturduğu beldenin sakinlerinin devam ettikleri camide kıldığı namaza yirmi beş sevap verilir. Cuma namazının kılındığı camide kıldığı namaza beş yüz sevap verilir. Mescid-i Aksâ’da da kıldığı namaza elli bin sevap verilir. Benim camimde kıldığı namaza da elli bin sevap verilir. Mescidi Haram’da kıldığı namaza ise yüz bin kat sevap verilir.”(İbn Mâce, tsza, s. 451)

c. Peygamberimiz Efendimiz’in eşi Hz. Meymune validemiz bir gün, “Ya Resûlallah! Bize Beyt-i Makdis hakkında bilgi verir misin?” der. Allah’ın Resûlü şöyle buyurur: “Orası mahşer ve menşer, yani yeniden diriliş yeridir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Çünkü orada kılınan bir namaz başka yerdeki bin namaza bedeldir.” Hz. Meymune: “Peki oraya girmeye gücümüz yetmezse ne yapalım ya Resûlullah” dediğinde Rahmet Elçisi şu cevabı verir: “Kandillerini yakmak için zeytinyağı, yakıt hediye gönderin. Kim bunu yaparsa oraya gitmiş ve namaz kılmış gibi olur.” (Ahmed İbn Hanbel, 2001k, s. 587)

e. Ümmü Seleme’nin rivayet etmiş olduğu hadise göre Resûlullah (sav) Efendimiz şöyle buyurdular: “Kim umre veya hac yapmak için ihrama mescidi Aksâ’dan girerse günahları bağışlanır.” Bunun üzerine annem de umre için Beyt-i Makdis’den itibaren ihrama girdi.” (Ahmed İbn Hanbel, 2001l, s. 181) Beytülmakdis’te ihrama girmenin fazileti konusunda sadece Ümmü Seleme’den hadis rivayet edilmiştir. Sahabeden tek râvisi Ümmü Seleme olan bu rivayet, birkaç farklı tarikle nakledilmiştir (Ebû Dâvud, tsz, s. 143; İbn Mâce, tsza, s. 999); Râvileri şöyledir:

Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ibadet amacıyla sadece Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevi ve Mesid-i Aksâ’ya yolculuğun sevap kazanmak maksadıyla yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu rivayeti Kütüb-i Tis’a müelliflerinin hepsi tahriç etmişlerdir. İlgili rivayetler arasındaki lafız farkları, mescidlerin isimleri ve konumları hakkında şüphe uyandırmayacak mahiyettedir. Bu rivayetler neticesinde harem sayılan ve her yıl binlerce Müslümanın ziyaret ettiği iki mescidin yanı sıra Mescid-i Aksâ da Müslümanların zihinlerinde benzer bir konuma yükseltilmiştir. Bu hususu sağlayan diğer rivayetler ise Mescid-i Aksâ’da kılınan

namazın ve burada ihrama girmenin faziletleri hakkındadır. Buralarda kılınan namazın diğer yerlerde kılınan namazlardan sevap bakımından kat kat fazla olacağı bildirilmiştir. Hz. Peygamber Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın mağfirete sebep olacağı müjdesini vererek Müslümanları Mescid-i Aksâ'ya gidip namaz kılmaya teşvik etmiştir. Bütün bu hadisler Müslümanların zihinlerinde Mescid-i Aksâ'nın değerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir

SONUÇ

Hz. Peygamber (s.a.v.) Kudüs, Mescid-i Aksâ ve Beytülmakdis'in geçtiği birçok hadis irad etmiştir. Bu rivayetlerin tetkikinde Müslümanlarca Mescid-i Aksâ olarak anılan mescidin Hz. Süleyman tarafından yapılmış olan Beytülmakdis olduğu anlaşılmaktadır. İsrâ hadisesinin tartışmalı konularından biri olan mescidin konumu ile ilgili rivayetlerin çok olması metinlerin sıhhat bakımından değerlerini arttırdığı kabul edilmelidir. Hadis metinlerinde Mescid-i Aksâ, Beytülmakdis ve İliyâ tabirlerinin birbirinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Bu isimlerin birbirinin yerine kullanılmış olmaları, kastedilen mescidin aynı olduğunu göstermektedir. Arapların Mescid-i Aksâ ismini Mekke'ye uzak sayılan başka bir mescid için kullandıkları iddiası da metinlerle bağdaşmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'in de Araplarca malum ve meşhur olan bir Mescid-i Aksâ mevcut olduğu halde, "uzak mescid" anlamında Mekke'ye uzak olan bir mescidi işaret etmesi olası değildir. Buhârî, Nesâî gibi muhaddislerin; İbn Hacer, Aynî, Kastallânî ve Aliyü'l-Kârî gibi şarihlerin; İbn İshâk, İbn Hişâm, Ebû Sa'd, İbnü'l-Cevzî, İbn Kesir ve Muhammed el-Ğazâlî gibi tarihçilerin; Mukâtil b. Süleymân, Kurtubî, Fahreddin Râzî, İbn Kesîr, Şevkânî ve Elmalılı gibi müfessirlerin, Mescid-i Aksâ'nın Beytülmakdis olduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bunun dışındaki iddialar, eldeki rivayetlerle ve metinlerdeki ifadelerle bağdaşmamaktadır.

Beytülmakdisin kible olması ile ilgili rivayetlerin tetkiki sonucunda şu sonuca varılmıştır. Hz. Peygamber, namazları Mekke'de Kâbe'yi kendisi ile Beytülmakdis arasına alarak kılmıştır. Dolayısıyla Mekke'de kible Kâbe diyenlerin de Beytülmakdis diyenlerin de görüşlerinin isabetli olduğu söylenebilir. Hicretten sonra Medine'de de 16 veya 17 ay kadar Beytülmakdis'e doğru kılınmaya devam edilmiştir. Bakara 144. ayeti nazil olunca Kâbe'ye dönülmüştür.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ibadet amacıyla bazı mescidlere yolculuğun yapılabileceğini ifade etmiştir. Meşhur üç mescid rivayetinde bu mescitler, Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebi ve Mesid-i Aksâ olarak belirtilmiştir. İlgili rivayetler arasındaki lafız farkları, mescidlerin isimleri ve konumları hakkında şüphe uyandırmayacak mahiyettedir. Bu rivayetler neticesinde harem sayılan ve her yıl binlerce Müslümanın ziyaret ettiği iki mescidin yanı sıra Mescid-i Aksâ da Müslümanların zihinlerinde benzer bir konuma yükseltilmiştir. Bu hususu sağlayan diğer rivayetler ise Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın ve burada ihrama girmenin faziletleri hakkındadır. Ancak bu rivayetlerin zayıf oldukları görülmektedir. İbadetlerin sevaplarının durumu bir yana, bu hadisler Müslümanların zihinlerinde Mescid-i Aksâ'nın değerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001a). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 35). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001b). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 38). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001c). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 19). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001d). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 5). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001e). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 4). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001f). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 30). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001g). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 21). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001h). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 16). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001i). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 18). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001j). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 12). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001k). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 45). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed İbn Hanbel, A. b. M. (2001l). *Müsned* (thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd., Ed.; C. 44). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed Naim Babanzade. (1982). *Sahih-i Buhârî muhtasarı tecrid-i sahih tercemesi ve şerhi*. DİB Yayınları.
- Aliyü'l-Kârî, N. A. b. M. (2002). *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih* (C. 2). Dâru'l-Fikr.
- Altun, İ. (2017). Hz. Peygamber Döneminde Kudüs'te Mescid-î Aksa Var mıydı? *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*.
- Aynî, B. E. M. M. b. A. b. M. el-Aynî. (tsza). *Umdetü'l-Kârî Şerhu'l-Buhârî* (C. 7). Dâru İhyâi't-türâs.
- Aynî, B. E. M. M. b. A. b. M. el-Aynî. (tszb). *Umdetü'l-Kârî Şerhu'l-Buhârî* (C. 17). Dâru İhyâi't-türâs.
- Aynî, B. E. M. M. b. A. b. M. el-Aynî. (tszc). *Umdetü'l-Kârî Şerhu'l-Buhârî* (C. 21). Dâru İhyâi't-türâs.
- Azimli, M. (2015). *Siyeri Farklı Okumak* (7. bs). Ankara Okulu Yayınları.
- Bâcî, E.-V. S. b. H. (1332). *Muntekâ Serhu Muvatta'ı Mâlik* (C. 1). Matbaatu's-Saâde.
- Bozkurt, N. (2004). Mescid-i Aksâ. İçinde *DîA* (C. 29, ss. 268-271). TDV Yayınları.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422a). *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Ed.; C. 4). Dâru Tûku'n-Necât.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422b). *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Ed.; C. 7). Dâru Tûku'n-Necât.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422c). *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Ed.; C. 1). Dâru Tûku'n-Necât.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422d). *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Ed.; C. 6). Dâru Tûku'n-Necât.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422e). *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Ed.; C. 9). Dâru Tûku'n-Necât.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422f). *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Ed.; C. 2). Dâru Tûku'n-Necât.
- Çakan, İ. L. (2009). *Hadis Edebiyatı*. M.Ü. İ.F.V.Yayınları.
- Dârimî, E. M. A. b. A. (2000). *Sünen* (thk. Hüseyin Salîm Esed ed-Dârânî, Ed.; C. 2). Dâru'l-Muğni.

- Ebû Dâvud, S. b. el-Aşaş. (tsz). *Sünen* (thk. Muhammed Muhyiddîn, Ed.; C. 2). el-Mektebetu'l-Asriy.
- Ebû Sa'd, A. b. M. b. İ. en-Neysâbü'rî. (1424). *Şerefu'l-Mustafâ* (C. 3). Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî.
- el-Ezrakî, E.-V. M. b. A. el-Ezrakî. (t.y.). *Ahbâru'l-Mekke* (thk. Rüşdî es-Sâlih, Ed.; C. 2). Dâru'l-Endülüs.
- Er-Râzî, E. A. F. M. b. Ö. F. er-Râzî. (1420a). *Tefsir-i Kebîr* (C. 20). Dâru İhyai't-Türâsil Arabî.
- Er-Râzî, E. A. F. M. b. Ö. F. er-Râzî. (1420b). *Tefsir-i Kebîr* (C. 32). Dâru İhyai't-Türâsil Arabî.
- Er-Râzî, E. A. F. M. b. Ö. F. er-Râzî. (1420c). *Tefsir-i Kebîr* (C. 4). Dâru İhyai't-Türâsil Arabî.
- Goldziher, I. (2019). *Muhammedanische Studien* (M. S. Hatiboğlu, Çev.; 2. bs, C. 2). Otto Yayınları.
- Gül, M. (2001). Kudüs Ve Tarih İçinde Aldığı İsimler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 305-312.
- Hâkim, E. A. M. b. A. en-Nîsâbü'rî. (1990). *El-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (thk. Mustafa Abdülkâdir A'tâ, Ed.; C. 4). Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Hamidullah, M. (2012). *İslâm Peygamberi* (Mehmet Yazgan, Çev.). Beyan Yayınları.
- Alparslan, Hande Nuran. (2019). *Üç Mescid İle İlgili Rivayetler Ve Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Harman, Ö. F. (2002). Kudüs. İçinde *DİA* (C. 26). TDV Yayınları.
- İbn Hacer, E.-F. A. b. A. el-Askalânî. (1379a). *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (C. 6). Dâru'l-ma'rife.
- İbn Hacer, E.-F. A. b. A. el-Askalânî. (1379b). *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (C. 1). Dâru'l-ma'rife.
- İbn Hişâm, A. b. H. (1955). *Es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrâhim el-Ebyârî - Abdülhafîz eş-Şelebî, Ed.; C. 2). Şirketu Mektebetü Mustafâ elbâbî.
- İbn İshâk, M. b. İ. b. Y. (1978). *Sîretu İbn. İshâk* (thk. Süheyl Zekâr, Ed.; C. 1). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr, E.-F. İ.-D. İ. b. Ö. (1999). *Tefsîru'l Kur'âni'l-azîm* (Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, Ed.; C. 5). Dâru Teybe.
- İbn Kesîr, E.-F. İ. b. Ö. b. K. el-Karşı el-Basrî ed-Dimeşki. (1986a). *El-Bidâye ve'n-Nihâye* (C. 2). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr, E.-F. İ. b. Ö. b. K. el-Karşı el-Basrî ed-Dimeşki. (1986b). *El-Bidâye ve'n-Nihâye* (C. 1). Dâru'l-Fikr.
- İbn Mâce, E. A. M. b. Y. el-Kazvîni. (tsza). *Es-Sünen* (thk. Muammer Fuâd Abdülbâkî, Ed.; C. 2). Dâru'l-Kutubî'l-Arabî.
- İbn Mâce, E. A. M. b. Y. el-Kazvîni. (tszb). *Es-Sünen* (thk. Muammer Fuâd Abdülbâkî, Ed.; C. 1). Dâru'l-Kutubî'l-Arabî.
- İbnu'l- Cevzî, E.-F. A. (t.y.). *Târîhu Beyti'l-Makdis* (C. 1). Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîni.
- Kastalânî, A. b. M. b. E. B. (1323a). *İrşadü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (C. 5). Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîrî.
- Kastalânî, A. b. M. b. E. B. (1323b). *İrşadü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (C. 2). Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîrî.
- Kastalânî, A. b. M. b. E. B. (1323c). *İrşadü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (C. 1). Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîrî.
- Kurtubî, E. A. M. b. A. b. E. B. b. F. el-Ensârî. (1964a). *El- Câmi' li ahkâm'ul- Kur'an* (Thk. Ahmed el-Berdunî ve İbrâhîm Etfîş, Ed.; C. 17). ,Dâru'l-kütübü'l-Mısırî.
- Kurtubî, E. A. M. b. A. b. E. B. b. F. el-Ensârî. (1964b). *El- Câmi' li ahkâm'ul- Kur'an* (Thk. Ahmed el-Berdunî ve İbrâhîm Etfîş, Ed.; C. 20). ,Dâru'l-kütübü'l-Mısırî.
- Mâlik B. Enes. (1412a). *Muvatta* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Halîl, Ed.; C. 2). Müessesetü'r-Risâle.
- Mâlik B. Enes. (1412b). *Muvatta* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Halîl, Ed.; C. 1). Müessesetü'r-Risâle.
- Mamer B. Raşîd. (1403). *El-Câmi'* (thk. Habîburrahman A'zamî, Ed.; C. 10). el-Meclisu'l- İlmiye.
- Kister, Meir Jacob. (2019). "Sadece Üç Mescid İçin Yolculuğa Çıkınız" Erken Tarihli Bir Hadis Üzerine İnceleme (H. Yazıcı, Çev.). *Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi*, 186-204.
- Muhammed el-Ğazâlî. (1427). *Fıkhu's-Sîre* (C. 1). Dâru'l-Kalem.

- Mükâtil b. Süleymân. (1423). *Tefsîru Mükâtil b. Süleymân* (thk. Abdullah Mahmûd Şehâte, Ed.; C. 2). Dâru İhyâi't-türâs.
- Müslim, E.-H. M. İ.-H. el-Kuseyrî. (tsza). *El-Câmiu's-Sahîh* (thk. Muammed Fuâd Abdülbâki, Ed.; C. 2). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Müslim, E.-H. M. İ.-H. el-Kuseyrî. (tszb). *El-Câmiu's-Sahîh* (thk. Muammed Fuâd Abdülbâki, Ed.; C. 1). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Müslim, E.-H. M. İ.-H. el-Kuseyrî. (tszc). *El-Câmiu's-Sahîh* (thk. Muammed Fuâd Abdülbâki, Ed.; C. 3). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Nesâî, A. A. b. Ş. (1986a). *Sünen* (thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Ed.; C. 2). Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiye.
- Nesâî, A. A. b. Ş. (1986b). *Sünen* (thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Ed.; C. 3). Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiye.
- Öğüt, S. (1997). Harem. İçinde *DİA* (C. 16, ss. 127-132). TDV Yayınları.
- Önkal, A. (1993). Cî'râne. İçinde *DİA* (C. 8, s. 25). TDV Yayınları.
- Örenç, A. (2016). Kudüs Ve Mescid-İ Aksa'nın Faziletine Dair Hadisler Ve Yorumu. *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 22.
- Özçelik, F. (2018). Hz. Peygamber'in Beytülmakdis Tasavvuru. İçinde *Kudüs ve Mescid-i Aksa* (ss. 237-259). Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Râgıb El-İsfahânî, E.-K. H. b. M. (1412). *El-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, (Safvân Adnân ed-Dâvudî, Ed.). Dâru'l-Kalem.
- Şevkânî, M. b. A. (1414). *Fethu'l-Kadîr* (C. 3). Dâru İbn Kesîr.
- Taberî, M. b. C. et-Taberî. (2000). *Câmiu'l-Beyân fi T'vili'l-Ku'rân* (thk. Ahmed Muhammed şâkir, Ed.; C. 3). Müessesetü'r-Risâle.
- Tirmizî, E. İ. M. b. İ. b. S. (1975a). *Sünen-i Tirmizî* (thk. Ahmed Fuad Şâkir (I-II)- Muhammed Fuâd Abdülbâkî (III)-İbrahim Atvah (IV-V), Ed.; C. 5). Şirketü Mektebetu ve Matbaatu'l-Albâbî.
- Tirmizî, E. İ. M. b. İ. b. S. (1975b). *Sünen-i Tirmizî* (thk. Ahmed Fuad Şâkir (I-II)- Muhammed Fuâd Abdülbâkî (III)-İbrahim Atvah (IV-V), Ed.; C. 2). Şirketü Mektebetu ve Matbaatu'l-Albâbî.
- Ünal, Y. (2001). Hadis Verilene Göre Hz. Peygamber'in İlk Kiblesi: Beyt-i Makdis. *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12-13, 189-211.
- Vâkıdî, E. A. M. b. Ö. b. V. el-Vâkıdî. (1989). *Kitâbu'l-Meğâzî* (Thk. Marsden Jones, Ed.; C. 3). Dâru'l-Âlem.
- Yavuz, S. S. (2005). Mi'rac. İçinde *DİA* (C. 30, ss. 132-135). TDV Yayınları.
- Yazır, M. H. (1982). *Hâk Dini Kur'an Dili* (C. 5). Eser Neşriyat.
- Yılmaz, Z. S. (2019). *Üç Kutsal Mescide Dair Rivayetlerin Değeri (Zerkeşî'nin İ'lâmu's-Sâcid Adlı Kitabı Özeline)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE.

SONNOTE

- 1 Sözlükte “yasaklanmış, korunmuş, dokunulmaz” mânasına gelen harem kelimesi harâm ile eş anlamlıdır. Terim olarak Mekke ve Medine'nin sınırları Hz. Peygamber tarafından çizilen çevresi için kullanılır. Bu bölgelere harem adının verilmesi, zararlılar dışındaki canlılarının öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar verilmesinin haram kılınmış olmasındandır (Öğüt, 1997, s. 127).
- 2 İslâmî dönemin başlangıcında şehrin ismi, İlyâ, Medinetü Beyti'l Mukaddes ve Tapınak Şehri şeklinde geçmekteydi (Gül, 2001, s. 307).
- 3 Ale'l-ebvav tasnif sisteminde hadislerin râvilere bakılmaksızın konulara göre tasnif edilmesidir (Çakan, 2009, s. 69).
- 4 <http://www.suleyman-ates.com/index> 11.12.2020 00:16